

Toruń, 20.12.2024r.

dr hab. Elżbieta Grzelak-Kostulska, prof. UMK
Katedra Studiów Miejskich i Rozwoju Regionalnego
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ul. Lwowska 1
87-100 Toruń

Ocena rozprawy doktorskiej

Mgra Etienne Gatera

pt. „The Impact of Economic Development on the Second Demographic
Transition (SDT) in Sub-Saharan Africa (SSA): The Case of Rwanda”

Promotor - dr hab. prof. UKEN Sławomir Kurek

1. Informacje formalne

Celem recenzji jest ocena, czy przedstawiona rozprawa spełnia wymogi niezbędne do nadania stopnia doktora, wynikające z ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2023 poz. 742 z późn. zm.), tj. czy, zgodnie z zapisami tejże ustawy Art. 187:

1.

Rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

2.

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne.

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska, liczy 174 strony, w tym na tekst rozprawy przypada 137 stron, na wykaz literatury 25, pozostałą część stanowią spisy: treści, tabel i rycin, abstrakt, źródła internetowe, kwestionariusz ankiety. M.in. ze względu na perspektywę geograficzną praca jest ilustrowana mapami i wykresami, łączna liczba rycin sięga 36 pozycji.

2. Ocena pracy

- Ocena układu rozprawy

Układ pracy jest właściwy i w pełni pozwala na realizację przyjętego celu. Struktura tworzy logiczną i spójną całość o prawidłowej konstrukcji. Dyskusyjna jest jedynie kwestia tak szczegółowego podziału pracy na podrozdziały, co w moim subiektywnym odczuciu nieco zaciera przejrzystość konstrukcji.

Rozprawa składa się z ośmiu rozdziałów. W rozdziale pierwszym Autor zawarł wszystkie niezbędne elementy: określił cele, sformułował pytania badawcze, scharakteryzował obszar stanowiący lukę badawczą, wskazał na zakres czasowy i przestrzenny dysertacji, postawił dwie hipotezy badawcze.

Po omówieniu w rozdziale drugim teoretycznych podstaw badań wyznaczających ramy pojęciowe i koncepcyjne pracy, Autor w rozdziale trzecim wyjaśnia bardzo szczegółowo przyjęte postępowanie badawcze. Pewne fragmenty wydają się tu zbędne, zwłaszcza opisy dotyczące ogólnych zasad prowadzenia badań społecznych.

Potrzebny dla właściwego zrozumienia problemu jest rozdział przybliżający kulturowy kontekst obszaru badań. Po nim następują rozdziały V-VII zawierające zasadniczą część analityczną rozprawy. Całość zamyka rozdział ósmy, będący podsumowaniem w formie dyskusji.

- Ocena zastosowanego w ramach rozprawy piśmiennictwa

Drugie przejście demograficzne (SDT), które łączy zmiany ideowe z rozwojem demograficznym, jest jedną z najszerzej dyskutowanych teoretycznych ram w demografii rodziny. Koncepcja ta stała się podstawą zrozumienia zmieniających się wzorców dynamiki populacji we współczesnych społeczeństwach, co szczególnie ważne w kontekście Afryki, wobec pytania (obecnego i w tej dysertacji): jak osiągnąć równowagę między wzrostem gospodarczym a przemianami demograficznymi? Ta perspektywa wydaje się szczególnie mocno podkreślana w pracy, zresztą słusznie.

W rozdziale drugim, zawierającym odniesienia do publikacji na temat SDT, Autor, obok ogólnego wprowadzenia do koncepcji, przywołuje w pierwszej kolejności kontekst Europy Zachodniej. To uzasadnione podejście, gdyż SDT opisano z perspektywy Zachodu, co stanowi swego rodzaju model odniesienia dla innych regionów świata. W obliczu znaczących przemian gospodarczych i społecznych SDT jest też coraz częściej rozważane w populacjach innych kontynentów. Urbanizacja, lepszy dostęp do edukacji, szczególnie dla kobiet, oraz ewoluujące wymagania rynku pracy zmieniają decyzje dotyczące kształtu rodziny czy reprodukcyjne wybory. Słusznie w pracy zasygnalizowano, że unikalny obraz demografii

odróżnia jednak SDT Afryki od wzorców obserwowanych w Europie i Ameryce Północnej czy Azji, na co także zwrócono uwagę.

Choć oddzielenie małżeństwa i płodności jest definiującą cechą behawioralną SDT jako fundamentalna zmiana wzorców formowania rodziny została szeroko udokumentowana w Europie i krajach anglojęzycznych, jednak nie jest jednoznacznie potwierdzona w wielu innych społeczeństwach, np. Azji Wschodniej, nawet tych cechujących się niską płodnością. Pozamałżeńskie urodzenia pozostają rzadkie np. w Japonii (Raymo, 2022; Raymo i in., 2015), pomimo szybkiego wzrostu wielu innych cech SDT, w tym wyraźnych opóźnień w zawieraniu małżeństw i posiadaniu dzieci, wzrostu liczby konkubinatów i ciąż przedmałżeńskich oraz stosunkowo wysokiego wskaźnika rozwodów.

Autor odnosi się do cech krajobrazu społecznego uważanych za fundamentalnie ważne dla podjęcia dyskusji o SDT, jak rosnące znaczenie spadku dzietności, zmian dotyczących rodziny. Choć odwołuje się do ważnej pracy Lesthaeghe (2010), w której wykazano dużą heterogeniczność między krajami europejskimi w tempie i charakterze zmian związanych z SDT, zabrakło pogłębienia wątku różnic między populacjami (Lesthaeghe i Moors, 2000) i oceny znaczenia SDT w społeczeństwach różniących się wyraźnie od tych w Europie Północno-Zachodniej (Lesthaeghe i Neidert, 2006), takich jak USA.

Tego dodatkowego kontekstu zabrakło nieco w części teoretycznej, choć ważne nawiązania można odnaleźć w rozdziale pierwszym – we Wstępie. W niewystarczającym stopniu Autor przywołał aktualną dyskusję o SDT na świecie, zwłaszcza, że wydaje się to szczególnie ważne wobec niejednoznacznych przejawów przejścia w krajach afrykańskich. Ponadto, istniejące zróżnicowanie tempa i charakteru zmian związanych z SDT np. w Azji Wschodniej, odzwierciedlająca zmienność sił historycznych, społecznych, ekonomicznych i politycznych leżących u podstaw obserwowanych zmian. Opisywał to zagadnienie Lesthaeghe (2022) w pracy "The second demographic transition: also a 21st Century Asian Challenge?" wskazując, że społeczeństwa azjatyckie nie są w żadnym wypadku odporne na rozwój SDT, czego ilustracją jest pojawienie się i rozpowszechnienie wspólnego pożycia przedmałżeńskiego, choć model ten jest nadal konserwatywny: po nim następuje małżeństwo, ciążę kończą się małżeństwami shotgun lub aborcją, a rodzicielstwo w związkach konsensualnych pozostaje rzadkością. Z kolei Visaria (2022) charakteryzował Indie jako „(...) gotowe do wejścia w kolejną fazę przemian demograficznych na swój własny sposób i na własnych warunkach, opierając się na swoich starych, ugruntowanych tradycjach, praktykach i systemach wartości”. Podobnie na ramy kulturowe zwraca uwagę Yu i Xie (2022) w kontekście wpływu wartości konfucjańskich na proces SDT w Chinach.

Te zbieżne obserwacje pokazujące złożoność i niejednoznaczność problemu wydają się bardzo potrzebne dla zrozumienia zawłości problemu, szczególnie, że naukowcy są zgodni, że istnieje wiele ścieżek prowadzących do bardzo niskiej dzietności, a być może wiele wersji SDT. Ścieżki te obejmują zmiany napędzane głównie przez niepewność ekonomiczną (Sobotka, 2008).

W części teoretycznej zabrakło mi także odwołania do podziałów stosowanych wskaźników SDT. Duży walor porządkujący ma m.in. rozróżnienie na dwa najczęściej używane wskaźniki SDT: dotyczące postaw i zachowań (Brzozowska, 2021).

Oceniając znajomość opisywanych przez Autora koncepcji, mimo drobnych uwag o charakterze sugestii, mogę stwierdzić, że rozprawa doktorska prezentuje bez wątpienia ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie. Wykazał się znajomością przedmiotu i aktualnych publikacji naukowych.

- Ocena celu pracy

Celem pracy było zweryfikowanie tezy o obecności w Rwandzie wczesnych symptomów drugiego przejścia demograficznego. Za istotne uznano także zbadanie podstawowych przyczyn postępu w obrębie SDT, związanych z sektorem edukacji, zdrowia i rynku pracy, co wynikało z doświadczeń innych krajów afrykańskich. Jak wskazano we Wstępie celem było zidentyfikowanie różnic w sposobie manifestowania symptomów SDT w krajach Afryki Subsaharyjskiej (na przykładzie Rwandy) poprzez wskazanie warunków, które są niezbędne do rozwoju SDT. Wskaźniki rozwoju gospodarczego zostały zatem przyjęte jako perspektywa patrzenia na zmianę demograficzną.

Tak postawiony cel pracy jest poprawny i w pełni uzasadniony. Pozwala na uzupełnienie wiedzy o dyskusję na temat rozprzestrzeniania się SDT w skali globalnej. W ostatniej dekadzie powstało wprawdzie wiele opracowań na ten temat, jednak odwołują się one głównie do przypadku krajów azjatyckich, jak Japonia, Chiny czy Indonezja. Przyjęty w dysertacji cel pozwala na uzupełnienie wiedzy o kontekst krajów afrykańskich. To bardzo ważne wypełnienie luki badawczej, dające możliwość uchwycenia wątków związanych z odrębną perspektywą kulturową.

Zrealizowanym celem Autora było m.in. potwierdzenie, że Rwanda znajduje się wśród krajów wchodzących na ścieżkę przemian związanych z SDT. Postępujący spadek dzietności został przepisany szerokiej gamie czynników, jak: wzrost liczby rozwodów, malejący odsetek ponownych małżeństw, wyższy wiek zawierania pierwszego małżeństwa, wzrost liczby aborcji, stosowanie nowoczesnej antykoncepcji, preferencje matek związane z liczbą dzieci (zmniejszona chęć do posiadania dzieci) i wiekiem rodzenia (opóźnienie), zwiększona liczba kobiet w edukacji, na rynku pracy, poprawa warunków opieki zdrowotnej, wydłużenie średniej długości życia oraz wzrost liczby osób (głównie studentów) żyjących w związkach typu LAT i konkubinacie.

Przyjęty cel pracy i jego realizację oceniam pozytywnie.

- Wskazanie oraz ocena zastosowanych metod badawczych

W rozdziale trzecim, zatytułowanym Metodologia, szczegółowo omówiono postępowanie badawcze przyjęte na potrzeby rozprawy. Autor posłużył się w opracowaniu materiałami pochodzącymi z pierwotnych i wtórnych źródeł. Wśród materiałów pierwotnych wskazał ankiety, dane ze źródeł wtórnych pochodzą ze spisów powszechnych, danych Banku Światowego, ONZ oraz powiązanych instytucji, takich jak NISR. To rozróżnienie i idący za tym dobór źródeł uważam za w pełni właściwe.

Mam drobne zastrzeżenie dotyczące celowości umieszczenia dodatkowych informacji na temat sposobów zbierania materiałów pierwotnych i wtórnych. Ten ogólny wywód utrudnia jednoznaczne ustalenie, co stanowiło przyjętą w tym badaniu metodę zbierania danych pierwotnych. To staje się jasne po lekturze dalszych części tekstu, jednak w tym miejscu utrudnia percepcję treści.

W mojej opinii niewiele wnoszą też akapity dotyczące metody zbierania danych ankietowych, techniki pobierania próbek oraz akapit na temat próbkowania prawdopodobieństwa. Te części pracy zawierają informacje zbyt ogólne. Nie odnoszą się one bezpośrednio do przyjętej procedury badawczej. Z kolei w dalszej części rozdziału metodycznego Autor szczególnie drobiazgowo odniósł się do kwestii obliczania wielkości próby. Ze względu na to, że procedura postępowania ma w tym wypadku standardowy charakter uważam, że nie było to konieczne.

Do celów analitycznych Autor zdecydował się na wybór metody autokorelacji przestrzennej. Opisał ją bardzo dobrze w części metodycznej, dowodząc zasadności doboru tej metody. Wyniki na niej oparte przedstawił w postaci opracowań kartograficznych.

Konkludując, zrealizowanie z powodzeniem celu badań w pełni potwierdza zasadność wyboru zastosowanych metod badawczych.

- Ocena części rozprawy dotyczącej omówienia wyników badań

Omówienie wyników badań stanowi najbardziej obszerną część dysertacji. Po wstępie, teoretycznym rozdziale drugim i metodycznym rozdziale trzecim oraz kontekście kulturowym zarysowanym w rozdziale czwartym, kolejne trzy części pracy zawierają odniesienie do wyników badań. Składa się na nie charakterystyka tendencji związanych z SDT w Afryce Subsaharyjskiej i w Rwandzie (rozdział piąty), opis powiązań między rozwojem gospodarczym a SDT w Rwandzie (rozdział szósty) i zestawienie wyników badań związanych z dzietnością w Rwandzie (rozdział siódmy).

Autor już w części teoretycznej pracy dość szczegółowo odniósł się do SDT z perspektywy zmieniających się postaw i norm jako odzwierciedlenia zmian społecznych i kulturowych (Lesthaeghe, 2010, 2020; van de Kaa 2001, 2004), co stanowiło kontekst do rozważań w części wynikowej. W rozdziałach empirycznych można odnaleźć nawiązanie do zestawów postaw centralnych dla ram SDT. Pierwszym z nich są postawy wobec zachowań rodzinnych związanych z SDT (wzrosty liczby konkubinatów, rozwodów, bezdzietności i zatrudnienia matek), które w założeniu powinny być powiązane z normatywną akceptacją

tych zachowań. Obserwowane zmiany, o czym piszą Liebroer i Fokkema (2008) powinny być nie tylko wynikiem działania sił ekonomicznych lub efektem prowadzonej polityki. Oczekiwana tu zmiana postaw jest trudna do uchwycenia i w mojej opinii zbyt słabo zaakcentowana w pracy. Podobna uwaga dotyczy postaw odzwierciedlających indywidualizację, samorealizację i malejących instytucjonalnych ograniczeń dotyczących zachowań. Uważa się, że akceptacja postaw wobec zachowań SDT występuje w samonapędzającej się interakcji ze wzrastającym poparciem dla realizacji indywidualnych celów życiowych i odrzuceniem ograniczeń związanych z instytucjonalnie ustrukturyzowanym przebiegiem życia. Społeczeństwa afrykańskie, podobnie jak azjatyckie, często określane jako kolektywistyczne, wydają się mało prawdopodobnym kandydatem do rosnącego nacisku na cele indywidualne i samorealizację, które są kluczowe dla ram SDT (Kitayama i in., 2009; Triandis, 2018). Być może warto byłoby rozszerzyć dyskusję w tym kierunku w dalszych pracach Autora.

Zdecydowanie najszerszej Autor odniósł się do postaw związanych z rolami płciowymi i relacjami. Rosnąca równość płci w szkolnictwie wyższym, miejscu pracy i rodzinie, wzrost edukacji kobiet, emancypacji i autonomii są kluczowe dla tła społecznego SDT (Lesthaeghe, 2020), co wielokrotnie zostało podkreślone w rozprawie. Bardzo interesująca jest opisana rosnąca symetria płci w rolach społecznych. To rodzi pytania o potencjalny konflikt między rozszerzającymi się możliwościami indywidualnych dążeń kobiet a ograniczoną zmianą norm, oczekiwań i zachowań związanych z płcią w rodzinie (cele lub dążenia indywidualne a nie rodzinne lub grupowe). Ten problem, stawiany jako centralny punkt teoretycznych wyjaśnień bardzo niskiej dzietności w społeczeństwach familistycznych Europy Południowej i Azji Wschodniej (McDonald, 2000, 2009), może nabrać bardzo istotnego znaczenia w bliskiej perspektywie rozwoju demograficznego Rwandy i krajów sąsiadujących.

- Informacja o ewentualnych nieprawidłowościach, które pojawiły się w ocenianej rozprawie

W rozprawie nie stwierdzono poważnych błędów. Do większości kwestii odniesiono się w opisanych wyżej podpunktach. Nie traktuję jednak tych uwag jako nieprawidłowości, stanowią one w moim mniemaniu nieco słabsze elementy rozprawy.

Za jeden z mankamentów pracy uważam zbyt pobieżne potraktowanie zagadnień nawiązujących do przeglądu piśmiennictwa. Brakuje mi dyskusji, w której Autor odniósłby się do dotychczasowych stanowisk badaczy na temat postępu i specyfiki SDT w różnych regionach świata.

Uważam także, że Autor nie uniknął zbyt częstych powtórzeń tekstu. Rozumiem, że powracające informacje były bardzo ważne, ale szczególnie w akapitach zawierających konkluzje oczekiwałam raczej generalizacji i wniosków wynikających z przedstawionych wcześniej informacji. Z drugiej strony dość powierzchownie komentowane są informacje zamieszczone w tabelach – np. w rozdziale szóstym dane na temat edukacji. Podobnie w

rozdziale siódmym, gdzie analiza nie zawsze odnosi się do omawianych wyników badań ankietowych.

Pogłębiona dyskusja nad dołączonymi materiałami z badań Autora powinna także uwzględniać specyfikę demograficzną dwóch badanych grup: kobiet bez dzieci i matek. W pierwszej z nich 84% stanowią osoby młode w wieku 15-24 lata, w drugiej analogicznej grupie wieku znajduje się zaledwie 14% ankietowanych. Różnice te odpowiadają za rozkład pozostałych wyników, rzutując zwłaszcza na poziom zamożności, status na rynku pracy, edukację. Podobnie należało zwrócić uwagę, że interpretacja różnic przestrzennych dotyczących wskaźnika aborcji (ryc. 7.1) może być myląca ze względu na niewielką skalę zjawiska. Dysproporcja stwierdzona w zachodniej części kraju (Karongi district) wynika z faktu deklaracji złożonych przez zaledwie kilkanaście kobiet.

Wreszcie za problem wymagający dyskusji uważam to, czy *kuza n'injoro* można włączyć do kategorii form związków, jak konkubinaty czy LAT. W pracy zabrakło mi jednoznacznego stanowiska Autora w tej kwestii. Mam jednak duże wątpliwości, czy taka forma wspólnego zamieszkiwania, typowa dla osób żyjących w najtrudniejszych warunkach, głównie na terenach wiejskich, może być rozumiana jako przejaw modernizacji demograficznej. Być może warto by było podjąć w pracy dyskusję na temat tego, jak interpretować pewne swoiste dla danej populacji zachowania, które mimo oczywistych analogii do konkubinatu mogą mieć zupełnie inny kontekst kulturowy.

- Ocena, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Autor dysertacji z powodzeniem zaplanował i przeprowadził postępowanie badawcze, wykazując się przy tym znajomością aktualnego stanu wiedzy w zakresie tematu pracy, umiejętnością planowania badań w celu rozwiązywania problemów naukowych, umiejętnością właściwego doboru i zastosowania narzędzi badawczych, doboru i selekcji materiału źródłowego niezbędnych do realizacji celu badania.

Autor jednoznacznie wykazał, że opisywane trendy są generalnie zgodne z oczekiwaniami SDT. Nie ma też wątpliwości, że zbadane postawy są zazwyczaj mniej rozpowszechnione, niż w wielu krajach, o czym świadczy przede wszystkim poziom TFR. Być może warto sięgnąć po analogię do wyników badań nad zmianami w rodzinie w Azji Wschodniej (np. Raymo i in., 2015), które wskazują na napięcie między siłami zmian a istniejącymi strukturami społecznymi?

W opinii recenzenta Doktorant wykazał się umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, znajdując oryginalne rozwiązanie właściwie sformułowanego problemu naukowego, realizując tym samym przyjęty cel.

3. Uwagi redakcyjne

Rozprawa napisana jest poprawnym językiem, użyta terminologia ma charakter naukowy i jest adekwatna do analizowanych zagadnień. Niżej oceniam pracę pod kątem ogólnej estetyki (ryciny i tabele nie są dopracowane pod względem edytorskim). Dostrzegam też liczne usterki, drobne błędy natury technicznej:

- Str. 22: wskazano, że od lat 70 XX wieku we wszystkich krajach europejskich współczynnik urodzeń spadł poniżej 2,1. To zbyt duże uogólnienie: w Islandii jeszcze w 1990 r. wynosił 2,30, w Polsce w 1980 r. - 2,27.
- Rys. 1.2: tylko kilka linii na wykresie jest podpisanych, pozostałe nie, a ich obecność dodatkowo utrudnia interpretację przebiegu krzywych.
- Rys. 1.5: mało czytelne wykresy.
- Rys. 2.5: z opisu (nad i pod wykresem) wynika, że jednym z elementów prezentowanych na rycinie jest poziom zgonów. Niestety nie ma tego elementu ani w legendzie, ani w polu wykresu. Nie ma pewności do czego odnosi się opisana na osi pionowej zmiana w %. Dodatkowo wykres został skonstruowany w mało czytelny sposób.
- Pod koniec rozdziału drugiego pojawia się informacja o wzroście średniej długości życia z 31,11 lat w 1995 r. do 69,69 lat w 2022 r. W innym miejscu (rozdział ósmy, podrozdział Dyskusja na temat danych i wnioski) podawane są inne wartości – mowa jest o wzroście z 26,51 lat do 69,99 lat. Trudno jednoznacznie uznać za jakie lata są to dane – z kontekstu wynika, że pierwsza wartość dotyczy 1994 r. Odwołanie do ryciny 2.5 (mylnie wskazano 2.4) nie wyjaśnia wiele, gdyż dotyczy ona informacji o zmianie w %, ponadto wykres obejmuje lata 1950-2022.
- Rys. 6.1: na wykresie liniowym przedstawiono zależność między poziomem wykształcenia kobiet a TFR. Wykres został skonstruowany niepoprawnie pod względem metodycznym, gdyż na osi czasu nie zachowano równych odstępów. Dodatkowo brak danych ogółem dla Rwandy za 1992, 2000 i 2005 rok nie powinien być oznaczony jako wartość 0 na wykresie.
- Tab. 6.2: opisana jako system szkolnictwa w latach 1995-2000 zawiera dane, które prawdopodobnie dotyczą końca tego okresu. Nie zostało to sprecyzowane.
- Tab. 6.3: nie wskazano w tytule jakiego roku dotyczą dane (rok publikacji źródła nie musi o niczym przesądzać).
- Tab. 7.7: brak źródła

4. Podsumowanie

Recenzowana rozprawa została poddana ocenie poprawności w obszarze strukturalnym, merytorycznym, metodologicznym, w zakresie znajomości literatury i umiejętności jej wykorzystania oraz poprawności redakcyjnej.

Praca jest tematycznie spójna, jej konstrukcja ma charakter przemyślany, wskazuje na konsekwencję w realizacji celu. Struktura recenzowanej pracy jest poprawna.

Formalna strona dysertacji (w opinii recenzenta) nie budzi wątpliwości. Pracę oceniam jako wartościową pod względem merytorycznym: podjęta problematyka jest oryginalna, sama praca spełnia też wymóg oryginalności rozwiązania problemu naukowego. Wkładem Autora jest uzupełnienie wiedzy z zakresu specyfiki SDT w krajach afrykańskich.

Konkluzja

Stwierdzam, że przedstawiona do recenzji rozprawa Mgra Etienne Gatera pt. „The Impact of Economic Development on the Second Demographic Transition (SDT) in Sub-Saharan Africa (SSA): The Case of Rwanda” spełnia wymagania Ustawy z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023.742 ze zm.).

dr ha. Elżbieta Grzelak-Kostulska, prof. UMK

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu